

TÕLKIVA HÄÄLE KANDVUSEST **JAN KAUS**

Mõiste „tõlkimine“ tagant avaneb paljutootav vaade – kui näha tõlkimises mitte ainult keelepraktikat, vaid ka meelepraktikat. Tagumine väljend kõlab küll pisut ähvardavalt, seega püüan selgitada. Kui sõnaraamat määratleb verbi „tõlkima“ keelekeskselt, s.t tegu on „teksti ühest keelest teise vahendamisega“, siis selle taustal pole imelik mõelda, et põhimõtteliselt võib igasugust interaktsiooni käsitleda kui tõlkimist, kui teksti (selle sõna kõige laiemas tähenduses) ühelt teadvuselt teisele vahendamist. Keelelises tõlkimises paistab peituvat hoiak, mille lähtekohti annaks kasutada ka laiemas sotsiaalses suhtluses.

Praegustes avalikes aruteludes tundub ringlevat kaks väljenduslaadi: üht võiks nimetada teise tõlkimiseks ja teist poolnaljatamisi teise mõlkimiseks. Esimene kaldub pigem põimuma, teine pörkuma. Mõlkimistel paistab olevat korralikult kõlapinda, sest mõlkivad interaktsioonid on tõlkimiskatsetest tunduvalt reljeefsemad, seega huvitavamad kogeda ja majanduslikult tulusamad.

Tõlkijad selle sõna klassikalises, kitsas tähenduses ei kaldu enamasti avalikuses silma paistma. On raske kujutada ette „staartõlkijat“ või tõlkijat, kes koolitab oma vahendamiskogemuse kaudu inimesi suhtlema (kuigi selline praktika pole sugugi mõeldamatu). Osalt tuleneb tõlkija tagasihoidlik positsioon tema töö eripärast – tema tähelepanu on suunatud ta siseilmast eemale, ta saab kasutada seda ennekõike interaktsioonis teise, tõlgitava siseilmaga, aga nii, et teise sõna „jäab peale“, kuigi samas tõlkija keelekasutuse kaudu, tõlkija hääles. Igavesti kõitev paradoks: tõlgitava hääl saab teostuda vaid tõlkija hääles (või lausa *häälena*), ent tõlkija töö peab olema läbipaistev; sedavõrd läbipaistev, et lugeja seda ei näe. Tõlkija on nagu alkeemik, kes ei sulata üht elementi teiseks, vaid kaks elementi üheks. Üks neist elementidest, mida tal tuleb sulatada, on

ta enda keelekasutus. Seega kõlab väljend „egoistlik tõlkija“ nagu oksüümon. Kuigi siitki leiab paradoksi: hea tõlkija piirab oma egoismi, ent mitte oma eneseteadlikkust.

Samasugust suhet, nagu on tõlkijal tõlgitava tekstiga, saab vabalt katsetada ka teiste ja just teistsuguste inimeste mõistmisel; igasugust arutelu võib näha kui teatud tõlkepraktikat, valmisolekut võtta vastu teistsuguseid häáli, otsida kattuvust. Tõsi, ma pole kindel, kas ilukirjanduse tõlkimise puhul on „vastu võtma“ kõige täpsem väljend, sest tõlkija võimuses on teha midagi võimatut – seda juhul, kui ta mitte niivõrd ei võta, kuivõrd *läheb* vastu, täiesti vastu teist häält, nii et on võimalik kujutleda ennast teisele poole võõra teksti membraani. Muidugi, membraani elastsus varieerub tugevalt. Seetõttu on tõlkijal alati oht iseennast ära mõlkida, ent see pole siiski *teise* mõlkimine, vaid mõlkimine *teise pärast*.

Kuna tõlkimine on alati pingutus, eneseületus või koguni -unustus teise teadvuse (või selle teadvuse tekstilise jälje) vastas, võiks samalaadse eneselt teisele suunatud pingutusena vaadata igasugust ühiskondlikku mõistmist. Toimiv tõlge on teoks saanud ühisosa: autori hääle ja tõlkija hääle sulam. Ideaalse vestluse kohta võib mõelda midagi sarnast – erinevused põimuvad, ilma et kumbki/ükski neist peaks kaduma. Keelelise tõlkimisega on sama lugu: tõlkija muudab oma töö küll läbipaistvaks, ent just läbipaistvusest, sulandumisest saab eraldi väärtus, tõlke läbipaistvusest tuleneb selle silmapaistus.

Mul pole isenesest vaimse mõlkimise vastu midagi, ideede kokkupõrked pole *a priori* halvad – ainult et mõlkimisest tundub mu meelest olevat tolku vaid siis, kui see viib välja tõlkimiseni. Maailmas, milles mõlkimisega kokku ei hoita, kulub üks hea tõlge alati ära.